

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА

УДК 704. 75

В. В. ГРИЩЕНКО

ПОРТРЕТНИЙ ЖАНР В ДИЗАЙНІ ПЛАКАТА

У статті зроблено спробу розкрити образ конкретної особи у плакаті через її портретне зображення. Розглянуто історичний аспект розвитку цього типу плакатів. Подано його типологію за призначенням, засобами втілення образу та художньою виразністю. Визначено особливості дизайну плакатів-портретів на основі прикладів світового мистецтва плаката.

Ключові слова: плакат-портрет, дизайн, засоби художньої виразності, втілення образу.

В. В. ГРИЩЕНКО

ПОРТРЕТНЫЙ ЖАНР В ДИЗАЙНЕ ПЛАКАТА

Статья посвящена раскрытию образа конкретной личности в плакате путем ее портретного изображения. Рассмотрено исторический аспект развития этого типа плаката. Подано его типологию по назначению, способам создания образа и художественной выразительности. Определены особенности дизайна плакатов-портретов на основе примеров мирового искусства плаката.

Ключевые слова: плакат-портрет, дизайн, средства художественной выразительности, создание образа.

V. V. GRYSHCENKO

A PORTRAIT GENRE IS IN THE DESIGN OF POSTER

The Article is sanctified to the theme of opening of character of concrete personality in a poster by her portrait image. The historical aspect of development of this type of posters is considered. His typology is given after setting, methods of creation of character and artistic expressiveness. The features of design of placards-portraits are certain on the basis of examples of world art of poster.

Key words: poster-portrait, design, facilities of artistic expressiveness, creation of character.

Дизайн плаката оперує широким діапазоном зображальних засобів та форм втілення образу чи послання. Плакат-портрет є одним із своєрідних видів мистецтва плаката, який наділений характерними образотворчими, декоративними, символічними та композиційними особливостями, які потребують ґрунтовного аналізу та систематизації. Сьогодні основною галуззю його застосування є культурно-видовищний плакат. До художньої інтерпретації портрета плакатисти звертаються для виконання афіш, плакатів, присвячених ювілейним датам, виставкових плакатів.

Зображення людини є центральним у багатьох плакатах, воно виконує роль алегорії, символу, несе емоційне навантаження, тобто розкриває ідею і зміст плаката. Часто через образ людини розкриваються найрізноманітніші поняття та вказується на об'єкти, відчужені від самого зображення (наприклад, рекламні аркуші, що використовують зображення привабливої жінки). Інший тип плакатів – це портретні зображення конкретної людини: історичної постаті, видатного діяча, відомого митця. У цьому випадку засобами графічного дизайну, притаманного мистецтву плаката, потрібно втілити образ самого героя, особистості; в одному аркуші

розкрити його характер, сферу діяльності та її значення. Саме цей, другий, тип плакатів ми називаємо плакат-портрет.

Мета статті – проаналізувати художні особливості плаката-портрета, зокрема основні засоби його виразності.

Одними з перших плакатів, де фігурувало зображення конкретної особистості, були афіші Анрі Тулуз-Лотрека наприкінці XIX століття. Зокрема, афіша до відкриття сезону кабаре «Мулен Руж» зображала танець прима Ла Гулю [3, с. 257]. «Художник блискуче володів лінією, – пише дослідниця Н. Станкевич, – вловлював суть як особистостей, так і речей, а його фантазія і графічна сміливість створювали видовищні плакати. Відомих всьому Парижу співаків, танцівників він наділяв виразною мімікою і характерними індивідуальними рисами» [3, с. 257].

Серед афіш кінця XIX століття відомими є портрети актриси Сари Бернар у різноманітних ролях [4, с. 37-70]. Найбільшою художньою виразністю вони досягли у виконанні Альфонса Мухи. Це витягнуті горизонтально аркуші, виконані в стилі модерн, зображають актрису в повний зріст у сценічних костюмах, із театральними жестами та мімікою («Дама з камеліями», 1896, «Самарянка», 1897, «Медея», 1898).

У середині XX століття портретний жанр часто використовується у політичних плакатах соціалістичних країн. Класичним прикладом портрета-символа є плакат Джима Фіцпатріка «Че Гевара» (1968). За основу було взято негатив з фотографії Че Гевари. Зображення надруковано чорним та білим абрисом на червоному тлі, жовту зірку художник розмальовував вручну.

Великого різноманіття набули портрети політичних лідерів. У Радянському Союзі, зокрема, друкувалась численна кількість плакатів із зображенням Володимира Леніна, Карла Маркса, Фрідріха Енгельса.

Одним з перших в українському плакаті до портретного жанру звертався Василь Касіян. Відомий його воєнний плакат 1943 року «... І вражою злою кров'ю волю окропіте». Погруддя Тараса Шевченка зображено у динамічному русі на фоні бойової атаки. Звертається плакатист до портрета Кобзаря і пізніше («Т. Шевченко», 1964). Але тут вже художник використовує автопортрет поета, обрамлюючи його в декоративну орнаментальну рамку. Саме через її символіку – калина, перо, гриф кобзи – автор розкриває особистість видатного діяча.

Виразну й лаконічну графічну мову, сформовану на засадах деревориту та народної графіки, використовував у плакатних образах Федір Глушук. Портрети Івана Котляревського, Лесі Українки, Івана Франка (1960-ті) дослідники називають портретами-символами. Лаконічні, узагальнені, монументальні образи виконані виразними, але скупими художніми засобами – чітка, «соковита» лінія, контрастне зіставлення площин, чорний та теракотовий колір на охристому тлі [1, с. 156].

Плакат-портрет побутує переважно в афіші, політичному, культурному плакаті. Для афіші притаманне портретне зображення конкретного артиста – «зірки». Якщо йдеться про рекламний плакат до вистави чи кінопоказу, то найчастіше актора зображають в образі головного героя. Відповідно змістове навантаження плаката переноситься з конкретної особистості на образ певного видовища, яке покликане розкрити суть фільму, спектаклю, вказати на тематику й стиль дійства. У сучасному плакаті-портреті для цього найчастіше застосовують натуралістичні зображення в техніці живопису, графіки, фотографії, деколи з графічним доповненням. Так різними художниками інтерпретувалася портрет Марлона Брандо у кіноплакаті «Апокаліпсис сьогодні» (1979).

Портретні зображення в афіші домінують у творчості польського плакатиста Вальдемара Свежи. Графіка художника яскрава, насичена, жива. Емоційними кольоровими штрихами автор зображує переважно тільки обличчя артиста. Взятє крупним планом, воно деколи займає майже всю площу аркуша. Текстовій інформації відводиться мінімум місця. Жваво, дещо гротескно, але дуже точно передано характер героя. Велика роль у розкритті образу та емоційному насиченні плаката відводиться кольору. Наприклад, у плакаті до документального фільму про папу римського Івана-Павла II «На рідній землі» (1988) домінують червоний та білий – кольори польського прапора. Афішу до власної виставки

(«Свежи у Вроцлаві», 2002) В. Свежи вирішує також через зображення власного обличчя, виконаного різнокольоровими мазками та бризками.

Зображення політичних діячів є невід'ємним атрибутом політичного чи агітаційного плаката, особливо у передвиборчій компанії. Одним з найпоширеніших образів у політичному плакаті XXI століття став портрет президента США Барака Обами. Особливої популярності набув відповідний плакат у виконанні Шепарда Фейри «Надія» (2008), який вже виробив свою іконографію та ряд інтерпретацій. На плакаті, стилізованому з фото, портрет виконаний червоним, синім і бежевим трафаретом в стилі соціалістичного агітаційного мистецтва. Під портретом гротескним шрифтом поміщено напис «Надія». Концептуальна сила подібного графічного рішення в тому, що обличчя першого чорношкірого претендента на посаду президента США виконано кольорами національного прапора. Успіх та пізнаваність дизайну цього плаката спровокував масу повторів та пародій.

Унікальність мистецтва плаката, як носія візуального образу є одним з найефективніших засобів формування масової культури. Саме в цьому полягає цінність культурного портретного плаката. Через візуальні портретні образи видатних діячів дизайнери прагнуть розкрити зміст і значення їх діяльності.

Оперуючи засобами графічного дизайну у лаконічних та ємних формах плаката, автори виявляють внутрішній світ героя, характер його творчості. Мистецтвознавець Людмила Рожко-Павленко зазначила: «Відомо, що плакат – твір мистецтва, якому притаманні лаконізм зображальних засобів, динамічність і гострота композиції, декоративність. Плакат привертає увагу художників розкріпаченням зображальної мови, можливістю прямого звернення до глядачів. Але для того, щоб стався діалог, плакат повинен відбити думку, що пройшла крізь внутрішню сутність художника, і зробити це в доступній лаконічній, символічній формі» [2, с. 11]. Дійсно, щоб правдиво відтворити історичну постать, дизайнери проводять копітку дослідницьку роботу. Окрім художнього вивчення та замальовок фізіологічного характеру особи, важливе значення має знання та розуміння спадщини діяча. Саме шляхом графічного відбору, стилізації та переосмислення творчості видатних митців формується цільний та концентрований портретний образ, який повинен нести влучне інформаційне й емоційне навантаження та сприйматись глядачем майже миттєво.

Автори можуть іти як шляхом фотографічного копіювання портретів, так і втілювати образ через перетворення у символ об'єктів, створених митцями. Наприклад, втілення образу видатного живописця йде через використання домінуючої колірної гами його творів. Для плакатного портрета відомих графіків дизайнери користуються відбором силових ліній, характерних їх особливому почерку. Особистості народних майстрів відображені через фрагменти їх робіт. Літераторів часто показують, використовуючи мистецтво каліграфії.

В основі плаката Тетяни Башмакової, присвяченого актору І. Миколайчуку, кадр з кінофільму, де обличчя актора взято крупним планом. Здавалося б, просто вдалий фрагмент – актор в образі, національне вбрання, гострий погляд, підпис, роки життя – все, що потрібно для ідентифікації особистості. Але авторка йде далі, вона розкриває символічною мовою плаката сутність та драму великого митця. Придивившись, бачимо, що з-під крилатого бриля у вигляді волосся спадає в'юнке плетиво кіноплівки. Цей, здавалося б, грайливий хід дизайнера, насправді говорить багато: про долю митця, нерозривно зв'язану з кіно; про його ролі, які ніби зрослись з актором; про його власні ідеї і сили, вкладені у кінообрази.

Про сучасне переосмислення діяльності та спадщини окремих історичних постатей говорять втілені у плакатах образи Лесі Українки, Романа Шухевича, Михайла Грушевського, Миколи Гоголя. Так, у плакаті Лілії Третяк фото письменниці Лесі Українки проступає крізь марево народного орнаменту, який поступово виявляється та завершується чітким, сміливим червоно-чорним ритмом як самоствердження, як підсумок.

Плакати Юлії Беляєвої з серії «Великі мисткині України» – твори досконалі за своїм формальним вирішенням, естетичним, емоційним та концептуальним рішенням. Кожен портрет – це глибоке занурення у творчий світ мисткинь, це окрема жіноча доля, окрема яскрава самотня особистість. У мерехтливому растрі кольорових плям, обрамлену вінком живописних квітів, ми бачимо ніжну, тремтливу душу Катерини Білокур. З білого аркуша, на фоні якого дзвенять яскраві

петриківські квіти, дивиться на нас Марфа Тимченко. Аркуш, присвячений витинанкарці Людмилі Мазур, вражає монументальністю, графічною аскезою та надихає на філософські роздуми. Портрет Марії Приймаченко губиться у фантазмагоричному розмаїтті її тварин та квітів, вони формують риси її обличчя, перетворюючи саму художницю у міфічну істоту. Монументальністю та інтелектуальним насиченням вирізняється плакат-образ Ганни Собачко. Фрагмент її експресивного авангардного розпису заповнює лиш один кут плакатного аркуша. Його продовжує фрагмент обличчя майстрині, виконаний локальними узагальнюючими плямами зі збереженням текстури паперу та фарби. Центром кожної композиції є очі, які перетворюються майже на знак, символ власного неповторного бачення світу.

Портретне зображення у мистецтві плаката вирізняється способом втілення образу та засобами художньої виразності. Одним із традиційних методів є натуралістичне зображення особи (найчастіше обличчя чи погруддя). В основі художньої якості подібних плакатів лежить естетичне навантаження, вдале компонування зображення і тексту, а також високопрофесійна техніка виконання.

Поширеним у сучасному плакаті-портреті є поєднання реалістичного графічного чи фотозображення з різноманітними деталями, предметами, які у сукупності розкривають суть чи рід занять певної особистості. В окремих випадках плакати звертаються до колажування.

Іншим популярним прийомом для втілення образу конкретного діяча є мозаїчне формування портрета з предметів чи символів, що вказують на його діяльність. Глибиною образу відзначається плакат Олексія Чернікова з серії «Гордість української культури». Образ видатного режисера О. Довженка складений з численних кадрів його кінофільмів. Цей відомий у дизайні плаката прийом, окрім естетичного та конструктивного значення, несе ідейне, змістовне навантаження – споріднення творця зі своїми фільмами, образ якого проступає крізь кожну деталь, та більш широке значення – пам'ять про митця живе у його спадщині.

Велике естетичне та емоційне навантаження несе використання в плакаті різноманітних технічних та стилістичних прийомів станкової графіки. Високою художньою виразністю наділені портрети, втілені у техніці (чи імітуючи її) деревориту, офорту, виконані як живий начерк тушшю. Власне фото, оброблене у стилі, схожому на суху голку, бере за основу викладач Вищої школи образотворчого та прикладного мистецтва професор Отто Кумерт у плакаті до своєї виставки «Показати обличчя» (1988). Вивчення не лише творчості митців, їх авторського почерку, але й відчуття тогочасної культури потребувало створення серії «Видатні графіки України» (2010) Богдана Пукія. Портрети діячів виконані з відчуттям міри у стилі, притаманному їх творам. Кожен образ влучно доповнює підпис шрифтом, асоціативно пов'язаним з особистістю та її творчістю.

Для відтворення обличчя людини автори плакатів використовують різноманітні можливості растру (Ханг Яфен «Шікеа Фукуда», 2009).

Часто використовується символічний прийом наповнення абрису людини зображеннями, які вказують на характеристику персонажа. Вони можуть мати предметний чи орнаментальний характер. Прикладом може бути плакат Шапура Хатамі (Shapoor Hatami), присвячений 800-річчю з дня народження видатного персидського поета та мислителя Руні (2007). Умовний силует письменника, взятий зі старовинної мініатюри. Декоративний східний орнамент формує абрис розкритого халата. Погруддя наповнює арабська в'язь з цитатою Руні, вони ж є центром композиції всього аркуша. При цьому обличчя залишається чистою площиною, перегукуючись з книгою в руках.

Символічно та асоціативно вирішує образ легендарного лікаря Ібн Сіні (Авіцени) іранський плакатист Куруш Бейгпур (Kourosh Beigpour) [5]. Художник використовує лиш профільний силует видатного лікаря, який трактує як тінь на воді. Тло плаката – це висушене листя, воно проступає крізь портрет, наповнює його. Створюється образ надзвичайної простоти та мудрості. Автор тим самим вказує на більш глибоке, філософське розуміння образу, а не лише констатує рід занять та фізіологічні риси.

Символіка на основі силуету домінує в плакаті Томаса Богуславського (Tomasz Boguslawski) «200 років з дня народження Фредеріка Шопена» (2010). Витяг з білого паперу профіль композитора на білому ж тлі вже несе ідею витонченого, рафінованого мистецтва.

Змістове навантаження несе проріз на місці ока у формі кришки роаяля. Відігнутий край паперу – це і відкрите око, і відкритий музичний інструмент.

Отже, втілення у плакаті образу конкретної особи через інтерпретацію її зображення графічною та символічною мовою плаката є окремим типом цього виду мистецтва, який ми визначаємо терміном «плакат-портрет». За призначенням плакат-портрет можна розділити на афішу, політичний та культурний плакат. Для афіші, присвяченій ігровому жанру, притаманне зображення актора в образі головного героя; для плаката на тему інших культурно-видовищних заходів – портрет винуватця події. Портрет у політичному плакаті вирізняється високою графічною виразністю, чіткістю образу та відбором. У культурному плакаті увічнено видатних діячів, образно-символічною мовою графічного дизайну розкрито значення та характер їх діяльності. Втілення образу у плакаті-портреті відбувається через натуралістичне портретування, поєднання його з додатковими зображеннями, застосування різних графічних технік, формування портрету з дрібних предметів чи растрових плям та шляхом символічно-асоціативного тлумачення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Владич Л. Майстри плаката: Альбом. – К.: Мистецтво, 1989. – 65 с., іл.
2. Всеукраїнська студентська бієнале плаката 2007, 2009: каталог учасників (автор вступної статті Л. Рожко-Павленко). – К.: б/в. – 2009. – 76 с., іл.
3. Станкевич Н. М. Рекламний плакат з найдавніших часів до наших днів / Н. М. Станкевич // Мистецтвознавство'09. – 2009. – С. 249-264.
4. Poster charm. Poster auctions international, inc. XLII. – New York, 2006.
5. Rene Wanner's Poster Page // [електронний ресурс]: <http://www.posterpage.ch/>

УДК 74.01

Н. М. ВОЛЯНЮК

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО ТА РЕМІСНИЧІ ОСЕРЕДКИ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ В КОНТЕКСТІ ХУДОЖНЬО-КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ

У статті подається панорамний огляд функціонування ремісничих осередків як першооснови народної творчості XIX – XX століть, а також проведено аналіз образотворчого мистецтва на тлі художньо-культурного розвитку.

Ключові слова: мистецька освіта, культура, гончарство, образотворче мистецтво, народна творчість.

Н. М. ВОЛЯНЮК

ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЕ ИСКУССТВО И РЕМЕСЛЕННЫЕ ЯЧЕЙКИ ТЕРНОПОЛЬЩИНЫ В КОНТЕКСТЕ ХУДОЖЕСТВЕННО-КУЛЬТУРНОГО РАЗВИТИЯ

В статье подано панорамный обзор функционирования ремесленных очагов как первоосновы народного творчества XIX–XX веков, а также проведен анализ изобразительного искусства на фоне художественно-культурного развития.

Ключевые слова: художественное образование, культура, гончарство, изобразительное искусство, народное творчество.

N. M. VOLYANYUK

FINE ART AND HANDICRAFT CELLS OF TERNOPOIL REDION IN A CONTEXT ARTISTICALLY – CULTURAL DEVELOPMENT

The panoramic review of functioning of handicraft as fundamental principles of folk work of XIX – XX century is given, and also the analyses of fine art is conducted on a background artistically – cultural development.

Keywords: artistic education, culture, ceramics, fine art, folk creation.